

ПОНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Наукові праці МАУП, 2010, вип. 1(24), с. 213–218

Розглядаються організаційно-правові питання державного управління інформаційною сферою як рушійною силою розвитку інформаційного суспільства.

Поява перших інформаційних технологій у середині ХХ ст. дала початок інформаційно-технологічній революції, результатом якої є поступове становлення нового типу суспільної форми — інформаційного суспільства [1, 14–16]. У такому суспільстві вирішальну роль відіграють не традиційні матеріальні фактори виробництва, а нематеріальний фактор — інформація. Можна сказати з упевненістю, що інформація стає одним зі стратегічних ресурсів держави і суспільства, ресурсом соціально-економічного, технологічного і культурного розвитку [2, 12–13]. Таким чином, рушійною силою розвитку інформаційного суспільства виступає інформаційна сфера, яка під впливом науково-технічного прогресу нині розвивається дуже швидко.

Подібно до інших важливих сфер життєдіяльності суспільства інформаційна сфера не може залишатися поза увагою держави. У зв'язку з цим особливою актуальності набувають питання створення належних організаційно-правових заasad державного управління інформаційною сферою. Відправною точкою у дослідженні цих заasad є вивчення сутності інформаційної сфери як об'єкта державного управління.

Попри значну кількість наукових досліджень філософських, соціологічних, організаційних, технічних, правових, управлінських та інших аспектів функціонування інформаційної сфери, зокрема такими авторами, як І. В. Арістова, І. Л. Бачило, О. А. Баранов, О. В. Логінов, О. В. Соснін та ін., у сучасній науці поки що не вироблено чіткого загальноприйнятого поняття інформаційної сфери як об'єкта державного управління. У зв'язку з цим існує потреба на основі аналізу поглядів зазначених науковців і відповідних нормативно-

правових джерел дослідити складові елементи інформаційної сфери, їх динамічну взаємодію під владно-організуючим впливом держави для того, щоб синтезувати дефініцію цієї сфери як об'єкта державного управління.

Серед великого розмаїття поглядів на сутність і структуру інформаційної сфери можна виокремити найбільш значущі підходи до її розуміння, які набули найбільшого поширення серед наукової спільноти.

Так, зокрема, І. Л. Бачило [3, 18] розглядає так звану інфосферу (інформаційну сферу за авторським визначенням) як об'єктивно виражений стан знань людства про навколишній і створюваний ним у процесі своєї історії світ, що дає можливість користуватися цими знаннями в процесі життя соціуму планети, розвитку земної цивілізації, пізнання космосу. Такий підхід до розуміння інформаційної сфери ставить її в один ряд з такими феноменами, як атмосфера, біосфера, екзосфера, космос, а також, що важливо, проводить чіткі паралелі між зазначеною сферою та давно існуючим вченням В. І. Вернадського про ноосферу як стан пізнання навколишнього світу. Дана концепція, на нашу думку, є прийнятною для загальнонаукового філософського пізнання інформаційної сфери, втім, є недостатньо конкретною для адміністративно-правових досліджень. Передусім, юридично неточним є ототожнення інформації із знаннями, що є категорією швидше суб'єктивною, ніж об'єктивною, а тому непридатною для формалізованих юридичних конструкцій. Отже, для цілей нашого дослідження ми спиратимемося на законодавчо визначене поняття інформації як документованих або публічно оголошених відомостей про події та явища, що відбуваються в сус-

пільстві, державі та навколишньому природному середовищі, яке закріплене в ст. 1 Закону України “Про інформацію” [4].

Популярним у наукових працях із питань адміністративного та інформаційного права, зокрема таких авторів, як І. В. Арістова [5, 59], О. В. Логінов та ін., є підхід до визначення інформаційної сфери як єдиного інформаційного простору. Досить вичерпно таку точку зору висловив О. В. Логінов, який під інформаційною сферою українського суспільства пропонує розуміти “єдиний інформаційний простір, який формується державними органами, громадськими, політичними та соціальними організаціями, а також громадянами, і функціонує з урахуванням правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, методичних, гуманітарних та моральних засад, з урахуванням вимог та завдань національної інформаційної безпеки України” [6, 23].

У структурному вимірі інформаційний простір включає до свого складу: інформаційні ресурси та інформаційно-телекомунікаційну інфраструктуру, до якої належать комп’ютерні та телекомунікаційні мережі, мережі та канали передачі даних, інформаційні та телекомунікаційні технології, науково-виробничий потенціал у галузі зв’язку, телекомунікацій, система забезпечення інформаційної безпеки, система масової інформації, система інформаційного законодавства [7, 125–126]. Оскільки концепція інформаційного простору доволі чітко відображає основні складові інформаційної сфери, вона часто використовується на практиці при підготовці нормативно-правових актів, що стосуються державного управління інформаційною сферою, зокрема таких, як Концепція державної інформаційної політики Росії, проект Закону України “Про Концепцію національної інформаційної політики” [8] та ін.

Втім, на наш погляд, дана концепція не є оптимальною для вивчення інформаційної сфери як об’єкта державного управління, оскільки не позбавлена ряду суттєвих недоліків. По-перше, вона лише вказує на окремі компоненти інформаційної сфери (інформацію, інформаційні технології, ЗМІ тощо), але не відображає взаємозв’язків між ними. Як наслідок, неможливо дослідити взаємодію між цими елементами, встановити, яким чином вони утворюють єдину систему і чи утворюють її взагалі, а відтак неможливо визначити механізм функціонування інформаційної сфери. Отже, в кращому разі дана концепція відображає статику інформаційної сфери, а не її динаміку. По-друге, виходячи з розглянутої структури єдиного інфор-

маційного простору, його важко уявити як об’єкт державного управління, враховуючи той факт, що останнє є різновидом соціального управління, яке передбачає здійснення впливу на людей, їх спільноти, а не безпосередньо на інформаційні ресурси чи елементи інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури. Таким чином, на нашу думку, зазначена теорія інформаційної сфери як єдиного інформаційного простору розроблена ще недостатньо повно і тому її недоцільно використовувати як базу для вивчення інформаційної сфери як об’єкта державного управління.

Більш плідною, на наш погляд, є концепція інформаційної сфери як сфери інформаційної діяльності, яка динамічно інтегрує між собою всі ключові складові цієї сфери, такі як: її суб’єкти (фізичні, юридичні особи), їх діяльність (інформаційні дії, процеси) та об’єкти цієї діяльності (інформація, засоби зв’язку та інформатизації). Цей підхід також використовується в законодавстві деяких країн. Так, у Федеральному Законі Російської Федерації “Про участь у міжнародному інформаційному обміні” інформаційна сфера визначається як сфера діяльності суб’єктів, пов’язана зі створенням, поширенням, перетворенням та використанням інформації [9]. Дана концепція також лежить в основі законодавства про інформацію України, яке, хоча і не містить дефініції інформаційної сфери на зразок зазначеної російської, основні види інформаційної діяльності все ж таки визначає. Так, у ст. 32, 34 Конституції України вживаються терміни “збирання, зберігання, використання та поширення інформації” [10]. У Законі України “Про інформацію” вказується на такі ж самі основні види інформаційної діяльності, за винятком терміну “збирання” інформації, замість якого вживається близька за змістом дефініція “одержання” інформації [58].

Водночас у наукових джерелах розглядається дещо ширше коло видів інформаційної діяльності. Так, наприклад, відомі дослідники з питань інформаційного права В. А. Копилов [11, 55, 56] та О. В. Соснін [12, 149] відносять до них здійснення фізичними та юридичними особами інформаційних процесів, що охоплюють, по-перше, виробництво, розповсюдження, пошук, одержання, споживання інформації, формування інформаційних ресурсів, підготовку інформаційних продуктів і надання інформаційних послуг. Ці види інформаційної діяльності, на думку зазначених науковців, лежать в основі функціонування сфери безпосереднього обігу інформації як основної частини інформаційної сфери. По-друге, до

інформаційної діяльності відносять також створення і застосування інформаційних технологій, засобів і механізмів інформаційної безпеки, які формують допоміжну частину інформаційної сфери, що існує для забезпечення функціонування основної частини.

Отже, можна зробити висновок про неоднорідність видів інформаційної діяльності, можливість виділення серед них основних і допоміжних видів. При цьому очевидно, що критерієм їх розмежування є об'єкт діяльності. Якщо об'єктом основних видів інформаційної діяльності є інформація (інформаційні ресурси), то об'єктом допоміжних видів — елементи інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, такі як інформаційно-телекомунікаційні технології (засоби інформатизації та телекомунікацій), інші засоби зв'язку, засоби забезпечення інформаційної безпеки.

Таке розмежування видів інформаційної діяльності має, на наш погляд, не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки може бути використане для розвитку вітчизняного законодавства про інформацію. Так, зокрема, має бути доопрацьовано Закон України "Про інформацію" шляхом закріплення зазначеного допоміжного різновиду інформаційної діяльності та визнання відповідного їй різновиду інформаційних відносин, а саме інформаційно-інфраструктурних відносин, об'єктом яких є засоби зв'язку та інформатизації, засоби забезпечення інформаційної безпеки. У перспективі зазначені положення мають бути враховані при прийнятті Кодексу України про інформацію, який поки що перебуває на стадії розробки [13, 6, 7].

У зв'язку з зазначеним, слід окремо відмітити, що деякі вчені, зокрема О. А. Баранов, який першим дав визначення інформаційно-інфраструктурних відносин, розуміє під ними суспільні відносини, що мають місце в процесі забезпечення реалізації інформаційних відносин, тобто пов'язані з функціонуванням суб'єктів інформаційної інфраструктури, наданням інформаційних послуг і виконанням робіт в інформаційній сфері, виробництвом і використанням інформаційних технологій і ресурсів, із забезпеченням інформаційної безпеки [14, 86, 275]. На наш погляд, таке визначення дещо широкіше і неточне. По-перше, чітко виокремити інформаційно-інфраструктурні відносини, посилаючись на їх суб'єктів (суб'єктів інформаційної інфраструктури), важко, оскільки одна й та сама особа, як правило, водночас виступає суб'єктом як інформаційно-інфраструктурних, так і власне інформаційних відносин. По-друге, дане визначення включає в себе не лише відносини, що

складаються в результаті діяльності, об'єктом якої є елементи інформаційної інфраструктури (інформаційні технології, засоби забезпечення інформаційної безпеки тощо), а й суто інформаційні відносини, що виникають при здійсненні дій, об'єктами яких є, наприклад, інформаційні ресурси, тобто, власне сама інформація. Отже, єдиним надійним критерієм розмежування інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин може бути лише їх об'єкт: відповідно інформація або засоби інформатизації, телекомунікацій, забезпечення інформаційної безпеки.

Оскільки концепція інформаційної сфери як сфери інформаційної діяльності органічно поєднує в єдиний ланцюг такі категорії, як суб'єкт, його дії та об'єкт цих дій, вона дає можливість відстежити послідовність управлінського впливу держави на всі вказані складові інформаційної сфери як об'єкта державного управління. Будучи скерованим безпосередньо на суб'єктів інформаційної діяльності, владно-організуючий вплив держави в ході державного управління впливає на їх волю і свідомість, що приводить до бажаних для держави змін в їх поведінці — інформаційній діяльності. Вже через зміни в інформаційній діяльності цих суб'єктів досягаються необхідні для держави зміни в стані таких елементів інформаційного простору, як інформація, інформаційно-телекомунікаційні мережі, системи інформаційної безпеки, які є об'єктами цієї діяльності.

Для вивчення галузевої та міжгалузевої структури інформаційної сфери як об'єкта державного управління важливо проаналізувати інформаційну діяльність, розмежувавши її види залежно від того, чи виступає вона основним (профілюючим) видом діяльності для її суб'єкта, чи носить для нього суто допоміжний характер. У цьому зв'язку, цікавою є класифікація інформаційної діяльності на спеціальні, спеціалізовані і загальні види, запропонована І. Л. Бачило. Спеціальна інформаційна діяльність притаманна організаціям, призначеним для збирання та акумуляції великих масивів інформації, здійснення обслуговування і надання інформаційних послуг користувачам. Як правило, це публічні бібліотеки, архіви, довідкові служби, пошукові системи. Якщо спеціальна інформаційна діяльність значною мірою пов'язана з інформаційними послугами, то спеціалізована діяльність — це галузь насамперед виробництва інформаційних ресурсів, засобів інформатизації і їх адаптації для споживачів [3, 167, 168]. Об'єднуючою рисою спеціальної і спеціалізованої інформаційної діяльності є

те, що вони обидві є різновидами професійної інформаційної діяльності, яка, як правило, виступає профілюючим видом діяльності для особи, що нею займається. Таким чином, вказані види діяльності утворюють сферу професійної інформаційної діяльності — професійну частину інформаційної сфери.

Оскільки для суб'єктів професійної інформаційної діяльності (професійних суб'єктів) остання виступає профілюючим видом діяльності, цих суб'єктів можна легко групувати за ознакою однорідності (спеціалізації) їх профілюючої діяльності на окремі галузі державного управління [15, 109]. При цьому факторами, що визначають спеціалізацію інформаційної діяльності, ми вважаємо, по-перше, особливості її об'єктів; по-друге, характер процесів, що складають зміст цієї діяльності. На основі цих критеріїв можливо виділити: галузь виробництва засобів зв'язку та інформатизації, галузь надання послуг зв'язку, бібліотечну галузь, галузь діяльності ЗМІ, до якої належать преса, книговидавництво, телерадіомовлення, кінематографія тощо. Отже, державне управління професійною інформаційною діяльністю здійснюється на галузевих засадах.

Інформаційна діяльність загального характеру пов'язана з інформаційним забезпеченням усіх діянок роботи органу, організації, працівника будь-якої професії, приватної особи [16, 88]. Загальна інформаційна діяльність виступає, як правило, обслуговуючою, допоміжною щодо інших профілюючих видів суспільної діяльності її суб'єкта: виробничої, фінансової, соціально-культурної, адміністративної тощо. Тому вона формує допоміжну сферу інформаційної підтримки суб'єктів, які належать до інших самостійних галузей суспільної діяльності: економічної, соціально-культурної, адміністративно-політичної. На відміну від суб'єктів професійної інформаційної діяльності, для суб'єктів загальної інформаційної діяльності (загальних суб'єктів) спеціалізація на якомусь окремому виді інформаційної діяльності не притаманна. Натомість, інформаційна діяльність загальних суб'єктів може бути багатовекторною і включати різні види інформаційних процесів (користування засобами зв'язку та інформатизації, формування статистичної звітності, збирання первинних даних, підготовку аналітичних матеріалів тощо), жоден з яких не є для них профілюючим видом діяльності.

Враховуючи належність суб'єктів загальної інформаційної діяльності до найрізноманітніших самостійних галузей суспільної діяльності та відсутність у них конкретної інформаційної

спеціалізації, державне управління окремими напрямками їх інформаційної діяльності здійснюється на міжгалузевих засадах. Так, наприклад, оскільки інформаційну діяльність з формування статистичної звітності здійснюють суб'єкти всіх галузей господарського комплексу країни (хоча, звісно, така діяльність для них і не є основною), державне управління у сфері статистики здійснюється на міжгалузевій основі. За цим же принципом здійснюється державне управління у сфері реалізації різних галузевих та регіональних програм інформатизації, захисту державної таємниці, діловодства, захисту авторських і суміжних прав тощо.

Розмежування професійної та загальної частин інформаційної сфери важливе з двох причин. По-перше, воно дає можливість визначити в її структурі об'єкти галузевого та міжгалузевого державного управління, а відтак свідчить про складну структуру інформаційної сфери як об'єкта державного управління. По-друге, таке розмежування дає можливість визначити основні сутнісні характеристики пропонованого в науковій літературі підходу до розуміння інформаційної сфери в широкому та вузькому сенсі [7, 44, 59]. У контексті останньої тези стає очевидним, що взяті поодиночки кожна із зазначених частин інформаційної сфери утворює інформаційну сферу у вузькому її сенсі. Взяті разом, вони формують інформаційну сферу в її широкому розумінні.

Уточнюючи сутність інформаційної сфери як об'єкта державного управління, слід відмітити, що державне управління як різновид соціального управління полягає у здійсненні цілеспрямованого, організуючого та регулюючого впливу держави на спільну діяльність людей, передбачає забезпечення співробітництва, взаємодії, налагодження зв'язків між ними заради досягнення певної суспільно значущої мети [17, 21]. З цього випливає, що держава здійснює управління не всією інформаційною діяльністю загалом, а лише інформаційною взаємодією фізичних, юридичних осіб, тобто їх діяльністю з приводу одного й того ж об'єкта (у даному разі інформації, засобів інформатизації, телекомунікацій, інформаційної безпеки). Отже, держава не здійснює управління індивідуальною інформаційною діяльністю окремо взятих осіб, а керує тільки їх інформаційною взаємодією, їх інформаційними взаємозв'язками (як пояснено далі, йдеться не про всі можливі інформаційні взаємозв'язки, а лише окремі з них).

Вказані взаємозв'язки характеризуються категорією — суспільними інформаційними (інфор-

маційно-інфраструктурними) відносинами. Як відзначає Ф. Шамхалов, у структурному розрізі будь-які суспільні відносини являють собою певну систему елементів (суб'єкти відносин, їх поведінку, об'єкти, на які спрямована ця поведінка) [18, 164]. Саме ця категорія найбільш повно відображає всі основні складові інформаційної сфери як об'єкта державного управління (суб'єктів інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин, їх дії, об'єктами яких є інформація, засоби зв'язку, інформатизації, інформаційної безпеки) у їх динамічному взаємозв'язку. Таким чином, державне управління в інформаційній сфері — це управління суспільними інформаційними та інформаційно-інфраструктурними відносинами.

Цей підхід до визначення об'єкта державного управління є оптимальним, оскільки дає змогу простежити не лише взаємодію окремого суб'єкта інформаційних відносин з інформацією, засобами зв'язку інформатизації у результаті керуючого впливу на нього з боку держави, а ще й дослідити його взаємодію з іншими суб'єктами цих відносин внаслідок такого впливу. Оскільки дії кожного з суб'єктів інформаційних відносин пов'язані між собою спільним об'єктом, з цього слідує, що безпосередньо керуючи інформаційною діяльністю одного з них, держава опосередковано впливає і на інформаційну діяльність інших. Таким чином, фактично управління здійснюється всіма учасниками інформаційних або інформаційно-інфраструктурних відносин, їхніми діями та об'єктами цих дій.

Слід зазначити, що держава в процесі державного управління впливає далеко не на всі інформаційні та інформаційно-інфраструктурні відносини, що виникають в суспільстві, а лише на ту їх частину, що має найсуттєвіше значення для особи, суспільства і держави. Передусім, у сферу державного управління потрапляють суспільні відносини, які виникають з приводу інформації та елементів інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, що мають певне загальносуспільне значення, оскільки стосуються органів державної влади або значної кількості фізичних та юридичних осіб (наприклад, інформація, що становить державну таємницю, масова інформація, телекомунікаційні мережі загального користування тощо). Водночас державному управлінню підлягають і деякі інформаційні та інформаційно-інфраструктурні відносини, що є предметом приватного інтересу. Це має місце тоді, коли управлінський вплив держави необхідний для гарантування приватних прав та інтересів учасників

таких відносин (наприклад, державна реєстрація авторських прав, контроль за їх дотриманням).

Продовжуючи дослідження сутності інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин як об'єкта державного управління в інформаційній сфері, маємо розкрити правові аспекти їх формування. Необхідність цього зумовлена нерозривним взаємозв'язком між державою і правом, яке як найбільш ефективний регулятор суспільної поведінки виступає важливим інструментом у державному управлінні. Саме ключова роль права в державному управлінні зумовлює той факт, що правові форми владно-організуючого впливу держави на перебіг суспільних відносин є провідними. Видаючи нормативні та індивідуальні правові акти управління, здійснюючи інші юридично значущі дії в ході державного управління, держава спрямовує суспільні інформаційні та інформаційно-інфраструктурні відносини в потрібному їй напрямі шляхом надання їм правової форми, тобто через перетворення їх на відповідні правовідносини, зміну та припинення цих правовідносин. Отже, інформаційні та інформаційно-інфраструктурні відносини, що є об'єктом державного управління, водночас розглядаються державою і як предмет правового регулювання. З цього випливає, що державне управління в інформаційній сфері за допомогою правових важелів впливу передбачає управління інформаційними та інформаційно-інфраструктурними відносинами в їх правовій формі, тобто у формі відповідних правовідносин.

Водночас у багатьох випадках владно-організуючий вплив на інформаційну сферу може здійснюватися за допомогою таких організаційних заходів, які безпосередньо не тягнуть за собою виникнення, зміну, припинення правовідносин. Так, наприклад, застосування заходів пропаганди, заохочення до суб'єктів інформаційних відносин ні до яких дій юридично їх не зобов'язує, відповідно, до виникнення інформаційних правовідносин не приводить, але може опосередковано сприяти активізації інформаційної діяльності, сприяти формуванню інформаційних відносин. З іншого боку, для виникнення багатьох інформаційних та інформаційно-інфраструктурних правовідносин прийняття владних юридично обов'язкових рішень з боку органів державного управління не потрібне. Це характерно для правовідносин цивільного характеру, які загалом є предметом приватного, а не публічного інтересу. Отже, далеко не всі інформаційні та інформаційно-інфраструктурні правовідносини перебувають у сфері державного управління [19, 22]. З цього слідує, що суспільні інформаційні та

інформаційно-інфраструктурні відносини, які виступають об'єктом державного управління, а також ті з них, що є предметом правового регулювання держави, збігаються лише частково.

Таким чином, наведені міркування щодо організаційних та правових аспектів функціонування інформаційної сфери дають можливість стверджувати, що як об'єкт державного управління дану сферу слід розглядати як суспільні інформаційні та інформаційно-інфраструктурні відносини (передусім ті з них, які врегульовані правом), що складаються в процесі основної та допоміжної інформаційної діяльності їх професійних і загальних суб'єктів, перебіг яких спрямовується за допомогою владно-організуючого впливу держави у зв'язку з їх загально-суспільним значенням або необхідністю гарантування державою приватних інтересів їх суб'єктів.

Література

1. Беляков К. И. Управление и право в период информатизации: Моногр. / Нац. акад. внутр. дел Украины. — К.: КВІЦ, 2001. — 307 с.
2. Чернов А. А. Становление глобального информационного общества: проблемы и перспективы / Дипломатич. акад. МИД России. — М.: Изд.-торг. корпорация "Дашков и Ко", 2003. — 232 с.
3. Бачило И. Л. Информационное право: основы практической информатики: Учеб. пособие. — М.: Юринформцентр, 2001. — 352 с.
4. Закон України "Про інформацію" від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII // ВВР України. — 1992. — № 48. — Ст. 650.
5. Арістова І. В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади: Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2002. — 476 с.
6. Логінов О. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. акад. внутр. справ України. — К., 2005. — 236 с.
7. Арістова І. В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади: Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2002. — 476 с.
8. Концепция государственной информационной политики Российской Федерации / Запорізький нац. техн. ун-т. — Режим доступу: <http://www.zntu.edu.ua/base/Lib/zakon/98ru-gip.html>; Проект Закону України "Про Концепцію національної інформаційної політики" / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
9. Федеральный Закон Российской Федерации "Об участии в международном информационном обмене" от 4 июля 1996 г. № 85-ФЗ (в ред. Федеральных законов от 30 июня 2003 г. № 86-ФЗ, от 29 июня 2004 г. № 58-ФЗ) // Собр. законодат. Рос. Федерации. — 1996. — № 28. — Ст. 3347.
10. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // ВВР України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
11. Копылов В. А. Информационное право: вопросы теории и практики / Моск. гос. юрид. акад. — М.: Юристъ, 2003. — 622 с.
12. Соснін О. В. Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. — 572 с.
13. Швец М., Брижко В. До питання систематизації інформаційного законодавства України // Правова інформатика. — 2007. — № 4. — С. 5–7.
14. Баранов О. А. Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи. — К.: Вид. дім "Софт-Прес", 2005. — 316 с.
15. Административное право Российской Федерации / Н. М. Конин, В. В. Журик, М. П. Петров; Под. ред. д-ра юрид. наук, проф. Н. М. Кони́на. — М.: Норма, 2005. — 480 с.
16. Хрипко С. Л. Інформаційне право: Навч.-метод. посіб. — Донецьк: ТОВ "Юго-Восток Лтд", 2005. — 234 с.
17. Ківалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України: Навч.-метод. посіб. — 3-тє вид., переробл. і доп. — О.: Юрид. літ-ра, 2006. — 486 с.
18. Шамхалов Ф. Основы теории государственного управления: Учебник для вузов. — М.: Экономика, 2003. — 518 с.
19. Бурило Ю. П. Інформаційна сфера як об'єкт державного управління і правова категорія // Юриспруденція: теорія і практика. — 2007. — № 6. — С. 16–23.

Інформаційна сфера як сукупність суспільних інформаційних і інформаційно-інфраструктурних відносин є важливою складовою життєдіяльності суспільства і має потребу в організуючому впливі з боку держави, погодженому з відповідними правовими принципами.

Информационная сфера как совокупность общественных информационных и информационно-инфраструктурных отношений является важной составляющей жизнедеятельности общества и нуждается в организующем влиянии со стороны государства, согласованном с соответствующими правовыми принципами.

The information sphere as set of public information and information-infrastructural relations, is the important component of life of society and requires organizational influence from the state, coordinated with corresponding law principles.

Надійшла 18 лютого 2010 р.